

Cuimhneachán an ‘Mine’ 2017

Curtha le chéile ag Mairéad Ní Chonaola d'Iris Aniar, Raidió na Gaeltachta

“L á uaigneach, a dúirt Pádraig Willie”, nuair a bheannaigh muid dá chéile taobh amuigh den Phoitín Stil, trathnóna Déardaoin, an 15ú Mheitheamh, Lá Cuimhneacháin an Mine. Bhí deora troma sillte ag na spéartha o mhaidneachan lae. Lá salach.
“Timpeall an ama seo, a dúirt sé, “céad bliain ó shin, lá salach gruama a bhí ann.”

Bhairbre, Seán William, Seán Marcais agus Seán, seanathair Joe Dan. Faoi bhrat na hÉireann is brat an Bhreathnaigh thug tionlacan cheol na bpíob sios go dtí an Trá Salach muide nach ndeachaigh ar an mionbhus, ait an tsléachta is an áir céad bliain ó shin. Suite go maorga ar aghaidh na farraige tá leacht omóis faoi chúram na Croise Ceiltigh athchóirithe agus athmhaisithe agus ainm an naonúr fear greanta go grámhar air.

Agus a chúl leis an bhfarraige cheiliúr an misinéir, an tAthair Steve Ó Donnchadha, fear na háite, an t-aifreann naofa. Thug a ghlór agus binneas a chumas teangan faoiseamh dúinn agus é ag nascadh tubaist mhine thrá na Seáin leis na mines atá ag deanamh scrios fós go domhanda de bharr cogaíochta. Agus nach iontach an cur síos a rinne sé ar mhianach, stuaim, slí bheatha agus misneach mhuintir an cheantair céad bliain ó shin. Coinnle lasta ‘sna laindéir tugtha chun na haltóra ag na gaolta, coinnle na gcuihnní, coinnle na ndeor, coinnle an dóchais. Agus píosa sách trom den mhine i mbosca beag, coirithe don ócáid ag Breandán Mairtín Mór Ó Tuairisg. Cór Aithnín mar chór na naingeal... ag ardú ár n-impí, ár ndúchas is ár ndóchas chun Dé agus fos ár gcroí againn mar a fógraíodh sa gcéad léacht go bhfuil anamacha na bhfíréan i lámh Dé agus ní chráfar choíche iad.

Agus níor dearmadadh an fear a tháinig slán, slán a deir tú, sea chomh slán is a d’fhéadaí bheith tar éis a leithéid de thragóid. Bóithríní an Locháin ráite go dúchasach, agus maorgacht an trumpa ag tabhairt omóis is urraim ag an ócáid ríthábhachtach ag chur tús le cuimhneachán shléacht agus áir an mhine céad bliain ó shin.

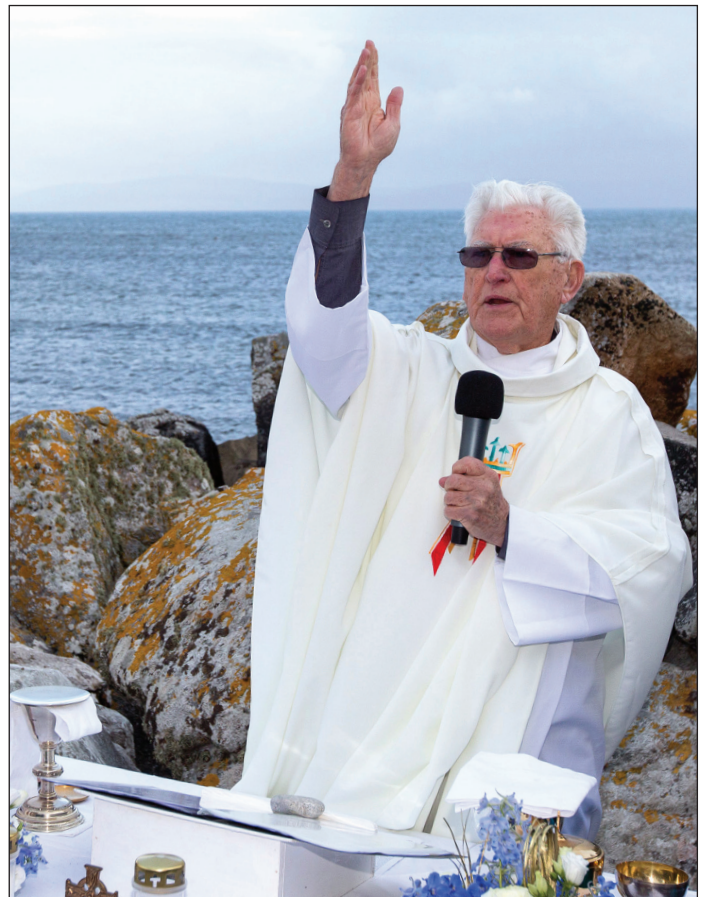
Flaithiúlacht is fáilte sa bPoitín Stil, comharsana, cairde, fr, mná is paistí i gcaint agus i gcomhrá. Trathnóna Dé hAoine d’fháiltigh Cór Chois Fharraige, Páidín Ó Raifeartaigh agus na Ceannabháin Bhána romhainn go spleodrach meidhreath thíos ar an Trá Mór. An slua mór bailithe ag faire is ag fanacht. Léiriú drámatúil ag cliar áitiúil.

Gnáth-thrathnóna céad bliain ó shin, fr agus déagóirí le cladach i mbun a gcuid oibre, ag sábháilt fheamainne is ag iascach sa gcurrach, ag cuartú raice, adhmaid, ola, fuisce, nó corphíos rópa. Iad ag spochar, ag argóint is ag gáirí. Gnáth-thrathnóna ar chladach Chois Fharraige céad bliain ó shin.

Agus go tobann mheall an raic mór dubh iad. Bairille mór dubh ar bharr uisce, an t-iontas is mó a bhí feicthe le tamall. Gnáth-thrathnóna is iad ar an gcladach ag faire ar raic. Tharraing siad isteach é, le hiontas, le sceitimíní agus le fosracht. Cur is cúiteamh. Is dóighe gur cheap siad go raibh

‘gaoth na féile’, an gaoth aniar aneas ina bhfábhar. (Ruairí Ó Flaithbheartaigh) Toirtín breá, ach mo léan toirtín bréige mar glaotar sna scéalta anois air. (R O Fl)

Mo léan is mo bhrón tharla an phléasc a d’fhág na fr bhreátha i mbláth a n-óige, ina smidiríní, ina *unidentified fragments* mar deirtear sa gcuntas. Rinneadh cladach dearg den Trá Salach a deireann Joe Steve ina dhán nuacheaptha.... *De réir mar a chuala mé.* Sea, athléiriú drámatúil, scáthán de chéad bliain ó shin, a thug deis ainm na bhfear a ghairm is a chomóradh, iad greanta ar Chláiríní Naofa agus á n-iompar go hómósach ag ógánaigh an cheantair, gar dá gcroí. A n-ainmneacha fógraithe go maorga is deis againne iad a chaoineadh is a chomóradh go poiblí mar phobal. Cór Chois Fharraige gléasta i ndath an dobróin ag ofráil a gcaointe. Daoine óga agus a gcinn íslithe acu ag siúl bhóithrín an bhróin is an bhróid ar an ngeineamh mín ar an Trá Salach. Scéal an fhir a d’éalaigh inste. Ní raibh a lá caite. Athchóiriú gairmiúil

An tAthair Steve Ó Donnchadha

An Coimisinéir Teanga

www.coimisineir.ie

An Spidéal, Gaillimh, Éire

FÓN: 091 504 006 / 1890 504 006

RÍOMHPHOST: eolas@coimisineir.ie

 [@ceartateanga](https://twitter.com/ceartateanga)

Ag cosaint cearta teanga

gonta, smaointeach, ag múscailt bróid is uaigneas croí ionainn. Eacht eile déanta ag Fíabín, an comhlacht drámaíochta Gaeilge is mó agus is gníomhaithe in Éirinn agus iad lonnaithe inár measc. Bhí togha an chliar áitiúil acu.

Bhí leabhar breá téagarach réidh le seoladh ar an Satharn, curtha in eagar ag an bhfear cumasach sin Lochlainn Ó Tuairisg in achar ama an-ghearr. Eagarthóir le Cló Iar-Chonnacht é Lochlainn. Taighde déanta aige sa stair agus sa mbéaloideas. *I Leabhar Mór na nAmhrán* (Cló Iar-Chonnacht 2013) a chas a ainm ar dtús orm. Nuair a fheicfeas tusa an leabhar tuigfidh tú an t-éacht atá déanta ag Lochlainn. Mar a deireann cathaoirleach Chumann Fhorbartha Chois Farraige agus cnámh droma an tionscnamh seo chomh maith le go leor tionscnaimh eile, Donncha Ó hÉallaithe, sa réamhfhocal, “Tá scéal na tubaiste sa leabhar seo ina chuid lárnach de stair Chois Fharraige...ar fáil anois don ghlúin óg agus do na glúnta atá le teacht...agus i mBrollach an leabhair cuireann Padraig Mac Diarmada, cathaoirleach an Choiste Cuimhneacháin, spiorad an leabhair is an chomóradh i gcúpla focal, *i dteannta a chéile is fearr sinn...* i dteannta a chéile bhí siad ag seoladh an leabhair, Gormfhlaith Ní Thuairisc, Seán Mháirtín Mhóir Ó Tuairisg, fear a rinne agallamh do Raidió na Gaeltachta le Joe Hughie fadó, Joe Hughie, sin an fear a thug na cosa leis céad bliain ó shin, ach a d’iompair píosa den mhine in íochtar a chnámh droma, fear a d’fhulaing go ndeachaigh sé faoin bhfód in 1984, agus Máirín Joe Shéamuis. Sin iad an buíon chabhrach do bhreith seoid seanachais, béaloideas, logainmneacha, seanachas, scéalta, stair, seanphictiúir, dánta nuachumtha, amhráin, ábhar cainte is comhrá, ábhar do scoláirí is do lucht léinn. Ábhar seanachais cois tine ag breathnú ar na seanphictiúir. Nach orainn atá an t-ádh a leithéid d’oidhreacht a bheith againn. Seolta go pearsanta

Amhránaithe den scoth, Caitlín Ní Chúlain agus Róisín Elsafty, i measc an tslua

agus go cumasach ag an mbuíon chabhrach.

Seó beo oíche Dé Sathairn i Seanscoil Shailearna in Indreabhán, faoi stiúir Josie Choilí Óg Ó Cúláin agus Pádraig Mac Diarmada ina fhear an tí. Bail ó Dhia is ó Mhuire ar an mbeirt acu agus go bhfága Dia a sláinte acu. Tá mé fós faoi dhraíocht an tseó sin. Mheall atmaisféar dorchá an stáitse isteach mé ag torraimh. Bhrath mé go raibh an naonúr fear agus a muintir thart orm tríd an gceol sean agus nuachumtha, sna hamhráin sean, nuachumtha agus nuachóirithe, sa Staicín Eorna, sna dánta cumtha don ócáid. Bhí an taispeantas pictiúr agus eolais faoi na fr a bhí muid a chomóradh, thar barr.

An slua le chéile ag Reilig an Bhóthair Mhóir [pic. Seán Ó Mainnín]

Gach eolas do phobal na Gaeilge & na Gaeltachta

Féilire Imeachtaí • As Na Nuachtáin • Ciorcail Chomhrá
Folúntais & go leor eile

Aip ar fáil anois:

App Store

Google play

Conradh
na Gaeilge

Ar chláraigh tú don
nuachtlitir laethúil go fóill?

Eagraithe ag:

Conradh
na Gaeilge

Maoinithe ag:

Foras na Gaeilge

- Ciorcal Comhrá
- Seomraí Ar Cíos
- Campaí Samhraidh
- Oícheanta Sóisialta
- Ionad Saor-Chomhairle Dlí
- Grúpa Tuismitheoirí & Leanaí
- Ranganna Damhsa ar an Seán-Nós

Conradh
na Gaeilge

Fóram phobal na Gaeilge
Áras na nGael, 45 Sráid Doiminic
Lárionad na Gaeilge i nGaillimh

www.cnag.ie | +353 (0)91 567824 | gaillimh@cnag.ie

Fanfaidh cóiriú agus insint Scéal an Mhine a chuir déagóirí Chlub Óige Lurgan go doimhin i mo chroí go deo. Faighim deacair focla a chur air an gcur i láthair. Bhí aisteoireacht den scoth ann, Gaeilge bhinn bhlasta, muinín, ceol croíuil, éagsúlacht, samhlaíocht, cultúr. Sea, dúchas, dóchas agus spioradáltacht fte fuaithe.

Na coinnte lasta ag teacht inár dtreo, ainmneacha fhir an áir á ngairm le huaisleacht. Múchtar na coinnte ceann i ndíadh ceann. Tá muid tarraingthe isteach sa scéal acu go healaíonta.

Tá an duais is airde sa tír nó san Eoraip tuillte acu seo agus b'fhéidir go bhfuil sé faighte cheana féin acu i ngan fhios dom. Agus b'fhéidir gurb é an deis a fuair siad a bheith lárnach san seó seo an duais is mó ar fad. Nár laga Dia iad féin agus a muintir a thug cúnamh, tacaíocht agus fuinneamh dóibh. Ní gá aon imní a bheith orainn faoi thodhchaí na Gaeilge i gCois Fharráige. Mol an óige is tiocfaidh sí.

Bhí maidin De Domhnaigh salach ach scal an ghrian de réir a chéile. Bhí slua breá ag bailiú ag Reilig an Bhóthair Mhóir de réir a chéile. Bhí an cuirtín déanta agus réidh ag Máirín Chóil Tom agus crochta taobh istigh de gheata na reilige, ag clúdach is ag foscadh an chuid nua den scéal. Threoraigh Breandán is Pádraig síos muid go dtí Roinn A den reilig. Is de bharr an obair chrua a rinne Donncha Ó hÉallaithe agus Breandan go bhfuil barúil againn cár cuireadh *"the fragments of persons killed in the mine explosion at Lochan Beag"*. Barúil atá fós ann. Tá píosa beag talún le hais uaigh John Purtill agus a bhean Emily. Níl faoi láthair ann ach lorg gan ainm ach sílimse nach dtógfaidh sé i bhfad ar an gcoiste is ar na gaolta cinnteacht a fháil. Dúirt Máirín Joe Shéamuis deichniur den phaidrín. Bhí mian a croí faighte aice, ar a laghad bhí barúil anois aice cá raibh corp a seanathar curtha, nó ar a laghad an méid a bailíodh den ghaineamh dearg ar an Trá Salach. Chroith sí féin agus a seanchara Ceil, mar a ghlaonn sí uirthi, an t-uisce coisricthe. Ar ais linn go dtí an geata. Le huaisleacht is le huaigheas, le buíochas is le bród nocht Nancy agus Frank, clann Bhidín Ned agus Joe Hughie Leacht Cuimhneacháin an Mhine, déanta go snasta ag Pádraig Ó Neachtain, f/ch Chumann Forbartha Chois Fharráige. Tá an chéad choiscéim eile togha, ainmneacha an naonúr agus a scéal greanta go poiblí sa reilig. Gar go maith don leacht tá uaigh Sean-Phádraig agus síos uaidh sin tá uaigh Dr WA Sandys.

Nach shin é an dochtúir a bhí ag dul thar bráid lá an áir, murab é is dóighe gur duine dá mhuintir é.

Is beag fonn a bhí ar aon duine an reilig a fhágáil tar éis deichniur den phaidrín a bheith ráite ag daoine a raibh ceangal díreach acu leis an naonúr. Bhí *The Mother* leis an bPíarsach ráite, Óró Sé do Beatha Abhaile canta agus pictiúir le tógáil.

Traoslaím le coiste Chomóradh an Mhine: Pádraig Mac Diarmada, Máirín Joe Shéamuis, Maria de Bhailís, Josie Chóili Óg, Máire Chóil Tom, Jimí Joe Shéamuis agus a gcomhghleacaithe Donncha Ó hÉallaithe, Pádraig Joe Shéamuis, Pádraig Willie Ó Fatharta, Breandán Ó Tuairisc, fear a rinne sáróbair fíorálainn adhmaóireacht, Ruaidhrí Ó Tuairisc, Nóirín Choilí Óg, agus Cóil Pheatsaí Ó Finneadha. Agus ní féidir dearmad a dheanamh ar fhear an cheamara, Seán O Mainnín. Airde pictiúr le feiceáil ar a shuíomh seanomainnin.com.

Fágfaidh mé an focal deiridh ag fear as Doire Choill, Sean Ó Conaola, a chaith laethanta breátha samhraidh Tigh an Ghabha sna hAille, le linn a óige, fear a bhfuil roinnt mhaith blianta caite anois aige ina mhisinéir sa gCóiré Theas.

"Níl fhios agam an dearmad nó cailleadh cuimhne atá orm, ach ní cuimhneach liom ariamh aon chaint mhór ar an tubaiste aon uair a tháinig na daoine le chéile. Ní raibh aon chosúlacht tráma orthu, ná níor bhreathnaigh siad gur chaith siad mórán dá saol ag clamhsán nó ag gearán. Is minic a chuimhním go mb'fhéidir gur chothaigh an tubaiste, sibhialtacht, carthanacht, cairdeas is comharsanacht sna daoine speisialta beannaithe sin. Mar atá a fhios againn ar fad a bhfuil píosa caite ar an saol seo againn, nuair a fhaigheann duine cabhair lena gcrois a iompar, go bhfuil leigheas, beatha agus dóchas inti. Nach a bhfuil a fhios againn freisin gur "ar scáth a chéile a mhaireann na daoine". (An Mine, lch. 136).

Mar chuid de Chomóradh an Mine, d'fhoilsigh Cló Iar-Chonnacht leabhar breá i rith na bliana dar teideal An Mine a ndearna Lochlainn Ó Tuairisc an obair eagarthóireachta air. Tá cur síos den scoth ar an tubaist féin sa leabhar seo agus freisin ar cheantar Chois Fharráige céad bliain ó shin mar aon le réimsí eolais eile agus seanphictiúir bhreátha.

Ar leathanach 202 den saothar seo tá Pat Folan luaite ar dhuine de bhaill Choiste Cróinéara an Mine agus ní rabhtas cinnte ag an am cé go díreach a bhí i gceist. Tá sé faighte amach ó shin gurbh é Pádraig Shéain Jimmí an té a bhí i gceist agus b'as an mBaile Nua i gCor na Rón dó. Ní raibh an t-eolas sin ar fáil nuair a chuaigh an leabhar i gcló. (Breandán Ó Tuairisc a tháinig ar an eolas.)